

O pledoarie pentru o gramatică oficială a limbii române

Cipriana-Elena PEICA

Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

cipriana_peica@yahoo.com

Abstract: In school textbooks, Grammar and its parts are not clearly defined, thus providing the teacher with the choice of whether to formulate them or not and, if defining them is considered useful, the way in which it is done (mostly by the Romanian Language and Literature professors) is not unitary, which is explainable considering the fact that we do not have an *official grammar*. The fact that, by *force of habit*, *Academy Grammars* have represented the *official grammar* that both theoretically and practically appeared in the school textbooks is obviously not valid anymore, for the reasons that we will mention and argue. Consequently, given the present situation, our proposal is to establish which is the official Grammar of the Romanian language. As we will show in this study, it is our belief that there is no compatibility between the contents of the school grammar and the new academic researches that, on the one hand, are heterogenic and sometimes contradictory as far as their content and terminology are concerned, and, on the other hand, sometimes are insufficiently adapted to the Romanian language's specific traits. For these reasons, for now and in their current form, they are not fit for pre university didactics, therefore a decision has to be made regarding the contents to be used by the ones that conceive school textbooks, but also by the teachers who have freedom in choosing the contents they want to teach, as well as the pupils, students or any other person interested in the study of Romanian contemporary grammar.

Keywords: *official grammar, morphology, syntax, Romanian language, academic research.*

În Antichitate, *gramatica* a fost inclusă în cadrul filosofiei și al logicii, treptat desprinzându-se și conturându-se ca disciplină autonomă. Acesta ar putea fi unul dintre motivele pentru care, în continuare, prin acest termen se denumește, pe de o parte, structura gramaticală a unei limbi, distinctă de vocabular, care ordonează gândirea, discursul scris și discursul oral, iar, pe de altă parte, totalitatea ramurilor din domeniul lingvisticii.

Fără îndoială, *gramatica* (lat. *grammatica*, gr. *grammatiké*) – „știința literelor” sau „arta de a citi și de a scrie” – este legată și de vocabular, de formarea cuvintelor, de structura fonetică a acestora, de ortografie și de punctuație, de morfosintaxă, de stilistică, de pragmatică, de retorică, de logică, precum și de orice altă știință care se ocupă în vreun fel de cuvânt, dar, nu trebuie să uităm că, dintre toate domeniile enumerate, doar gramatica are rolul principal de a avea în vedere regulile morfologice și sintactice după care se construiește orice discurs, din orice domeniu.

De aceea o definiție a gramaticii fără a face principala referire la cele mai importante părți constitutive ale acesteia, *morfologia* și *sintaxa*, nu poate fi concepută în mod

corect și complet, cu atât mai mult cu cât, încă din Antichitate, *gramatica* a fost împărțită în *morfologie* și *sintaxă*.

O dovadă în plus în acest sens o constituie majoritatea definițiilor care ne sunt oferite de către cele mai importante lucrări de specialitate și care continuă, cu nuanțările de rigoare, direcția fixată încă din cele mai vechi timpuri.

A. Astfel, potrivit *Gramaticii Academiei din 1963*, *gramatica* este „un ansamblu de reguli privitoare la modificarea cuvintelor și la îmbinarea lor în propoziții și fraze” [GLR, 1966: 11].

Definiția din **GLR** este scurtă, dar cuprinzătoare, referirile la cele două ramuri principale ale gramaticii fiind evidente, prin „modificarea cuvintelor” înțelegându-se, în mod clar, *morfologie*, iar prin „îmbinarea” în propoziții și fraze trimiterea făcându-se la *sintaxă*.

O altă caracteristică a gramaticii care rezultă din definiția de mai sus este exactitatea acesteia, ea fiind o însumare de „reguli” care stau la baza construirii oricărui discurs și care sunt caracterizate prin logică și, în general, prin invariabilitate.

Prin urmare, din punctul nostru de vedere, definiția dată de **GLR** este conformă cu ceea ce înțelegem prin conceptul de *gramatica*, această definiție fiind, pe de o parte, suficientă și cuprinzătoare din punct de vedere semantic, iar pe de altă parte, delimitând, în mod clar, *gramatica* de toate celelalte ramuri conexe.

B. În ceea ce privește conceptul de *gramatică din alte lucrări ale literaturii de specialitate*, definițiile sunt nuanțate de către fiecare autor în parte, dar, *per ansamblu*, esența din GLR se păstrează în fiecare dintre acestea.

➤ Astfel, **Iorgu Iordan** consideră că: „Gramatica este disciplina de studiu al nivelului gramatical, al sistemului și al structurii limbii” [Iordan, 1956: 325]. Autorul subliniază că orice gramatică este *prescriptivă*, adică stabilește un ansamblu de reguli în ceea ce privește organizarea și funcționarea sistemului, dar și a structurii limbii, ceea ce nu exclude împărțirea gramaticilor în normative, descriptive și generative [Iordan, 1956: 325-328].

➤ **Mioara Avram** folosește o definiție de lucru din care reiese faptul că *gramatica* cuprinde două tipuri de reguli ce corespund părților sale constitutive – *morfologia* și *sintaxa* – „un ansamblu de reguli privitoare, pe de o parte, la forma cuvintelor și la modificările ei, iar, pe de altă parte, la îmbinarea cuvintelor în procesul comunicării” [Avram, 1986: 9].

➤ **Corneliu Dimitriu** consideră că „prin *gramatică* înțelegem știința care are ca obiect flexiunea cuvintelor și îmbinarea acestora în unități sintactice” [Dimitriu, 1999: 1].

➤ Pentru **Ion Coteanu**, *gramatica* este „un număr de reguli” pe baza cărora se leagă cuvintele, aceasta seamănă cu „un mecanism... de ceasornic”, ea trebuind a fi organizată după o „schemă... care să enumere în formă generală și abstractă toate regulile acelei gramatici [...] și aplicațiile concrete ale regulilor din schemă și posibilitatea folosirii lor” [Coteanu, 1982: 8].

➤ În cadrul relației pe care o prezintă între *sistemul gramatical* și *cel lexical*, **Dumitru Irimia** precizează: „Sistemul gramatical se constituie: 1. dintr-o rețea de coordonate și de relații între coordonate, desfășurată în plan semantic și în planul expresiei, prin (pentru) înscrierea sistemului lexical în relația de interdependență morfologie-sintaxă [...] 2. o rețea de semne gramaticale, care asigură raportul dintre planul semantic și planul expresiei, fie în interiorul nivelelor morfematic și sintactic, într-o relativă (sau absolută) autonomie, fie în desfășurarea interdependenței dintre cele două nivele: *morfeme*, *elemente de relație* etc.” [Irimia, 2008: 16-17]. Prezentând cele patru paliere – și anume, cel *semantic*, *morfologic*, *sintactic* și *deictic* –

pe care părțile de vorbire își relevă identitatea în dinamica *sistem-structură*, autorul distinge *perspectiva morfologică și sintactică* de celelalte două (*semantică și deictică*), aceasta considerând că este descrisă de „poziția unităților lingvistice în sistemul gramatical” [Irimia, 2008: 17].

C. O situație *oarecum* diferită întâlnim în cadrul **noilor tratate academice**.

• În **GALR** nu avem o definiție clară, exactă a gramaticii. În cadrul *Introducerii* se precizează faptul că descrierea propusă situează structura gramaticală a limbii române între *sistem* și *discurs* și are în vedere *cuvântul* privit ca unitate a *sistemului*, dar și a discursului, iar *enunțul* ca unitate a *discursului*, tributară din punct de vedere constructiv *sistemului* [GALR 2005: 1]. Drept urmare, primul volum vizează *gramatica cuvântului*, iar volumul al doilea, *gramatica enunțului*.

• **GBLR** ne este prezentată ca o *gramatică* declarată de către autori ca fiind „deschisă uzului didactic”, o *gramatică* (cu caracter profund inovator!) a claselor lexico-gramaticale, o *gramatică* în care fiecare parte de vorbire este prezentată din trei perspective: flexionară, sintactică și semantică [GBLR, 2010: VII-XI]. În secțiunea destinată claselor lexico-gramaticale, se precizează că această nouă modalitate de abordare gramaticală oferă „exemplul cel mai clar al corelării perspectivelor și, în fond, al dificultății, chiar al imposibilității, pentru multe fenomene, de a fi împărțite între morfologie și sintaxă” [GBLR, 2010: 4].

Este evident că *noile gramatici* contopesc ceea ce denumim *gramatică tradițională* cu *semantica și cu alte ramuri care se ocupă de cuvânt*, importanța acordată acestora din urmă fiind, din punctul nostru de vedere, exagerată. În plus, principiul conform căruia studiul limbii române contemporane trebuie să nu piardă din vedere „caracterul normativ și pedagogic pe care trebuie să-l aibă pregătirea în universitate a viitorilor profesori de limba română” [Jordan, 1956: 21], principiu care a stat la baza realizării gramaticii din 1963, nu pare a fi avut în vedere de autorii *noilor gramatici*, deși aceștia declară deschiderea cărții *spre uzul didactic* și afirmă că au conceput aceste tratate cu informații ce urmează a fi introduse în viitoarele programe și manuale de limba română [GBLR, 2010: VII-XI].

În 1956, Iorgu Iordan preciza importanța și necesitatea distincției între gramatica descriptivă, cea normativă și cea generativă: „Gramatica descriptivă, referindu-se la eșantion și vizând structurile realizate ca atare, este limitată atât prin material, cât și prin numărul finit de reguli formulate și se opune, în felul acesta, atât gramaticii normative, cât și celei generative, care urmărind structurile generice, vizează creativitatea limbii.” [Jordan, 1956: 327]. Ne raportăm la această distincție, deoarece considerăm că GALR și GBLR nu au în vedere caracterul sistematic pe care trebuie să îl aibă descrierea și analiza gramaticală, caracter care, pe de o parte, îi conferă chiar gramaticii ca știință trăsătura sistematică, iar, pe de altă parte, care facilitează atât însușirea, cât și aplicarea regulilor gramaticale. Acestea trebuie să fie bine înțelese și corect asimilate pentru ca, ulterior însușirii, să poată fi individualizate și soluționate adecvat excepțiile. Ceea ce ne oferă GALR, însă, reprezintă un șir mult prea lung de excepții, prea puține reguli și multe dintre acestea fără aplicabilitate practică. Apreciem caracterul *modern* al noii gramatici, dar nu putem să nu remarcăm diferența mult prea mare în ceea ce privește *uzul didactic*, aplicabilitatea în ciclul preuniversitar între GALR și, implicit, GALR și GBLR. De aceea, ne întrebăm: în ce măsură se poate reflecta această gramatică în teoria și practica gramaticii preuniversitare (și nu numai), în ce măsură elevii ar putea să se perfecționeze în materie de gramatică și, implicit, să își îmbunătățească comunicarea scrisă și orală, bazându-se pe informațiile furnizate de GALR și GBLR?

Mioara Avram consemna în 1986 că: „Perfecționarea în materie de gramatică înseamnă însușirea treptată a regulilor secundare, prin care se asigură atât corectitudinea deplină, cât și îmbogățirea și nuanțarea exprimării din punct de vedere gramatical. [...] Atenție, deci, la însușirea exactă a regulilor gramaticale în toate amănunțele lor!” [Avram, 1986: 12]. Din punctul nostru de vedere, această atenționare este de actualitate, dar se pare că nu și pentru autorii *noilor gramatici*.

Autorii GBLR afirmă: „GBLR, astfel concepută, vine în sprijinul următoarelor categorii de cititori: (a) **profesori de limba și literatura română** [...]; (b) **studenți filologi** de la Facultatea de Litere și de Limbi Străine [...]; (c) **elevi de gimnaziu și de liceu** interesați de studiul gramaticii [...]; (e) **lingviști și non-lingviști**, interesați să își „aducă la zi” informațiile privind descrierea gramaticală a limbii române; (f) **cititori străini interesați de studierea și de învățarea limbii române**, precum și de cercetările comparative, cartea de față având avantajul unei descrieri făcute din perspectiva teoriilor gramaticale moderne general recunoascute.” [GBLR, 2010: X-XI]. Noi considerăm că publicul țintă al GALR și GBLR trebuie să fie, în mod evident, unul specializat, (deși, după cum se poate observa, autorii susțin contrariul!), motiv pentru care privim, între altele, ca fiind nepotrivit chiar titlul: *Gramatica limbii române*, deoarece o **gramatică** numită a **limbii române** este necesar, pe de o parte, să reprezinte limba română, să definească această limbă, să se raporteze și să se regăsească în aceasta, iar, pe de altă parte, trebuie să reflecte particularitățile acesteia și să aibă un caracter unitar. Din moment ce chiar autorii denumesc conținutul acestui tratat academic ca fiind o **descriere propusă**, nu putem să nu ne punem întrebarea: de ce nu au denumit-o ***Q* gramatică a limbii române**? Întrebarea este legitimă, deoarece titlul și anul apariției transmit, de fapt, un mesaj eronat și anume că aceasta este *noua* gramatică care poate și trebuie să îi ia locul *celei vechi*. Realitatea este în mod evident alta. *Noua gramatică* nu are nicio noimă fără *vechea gramatică*. Saltul este mult prea mare, prea multe etape au fost arse, iar în forma actuală nu ar putea micșora distanța existentă între cele două – gramatica școlară și cea universitară. Din contră, distanța a devenit mai mare, deoarece, din punctul nostru de vedere, gramatica școlară ar fi trebuit să fie actualizată chiar cu noțiuni existente în GLR (de pildă, considerăm ca fiind nejustificată neintroducerea elementelor teoretice și practice ce țin de *elementul predicativ suplimentar* în manualele și programele școlare), iar în mod evident aceasta nu mai constituie o prioritate, în condițiile în care noile tratate academice, văzute de unii ca noua abordare gramaticală, vizează o cu totul altă direcție de urmat în acest sens.

În aceste condiții, sesizăm o mare problemă generată de faptul că, în lipsa unei gramatici declarate ca fiind o gramatică oficială, *cutuma* a impus de-a lungul timpului considerarea tratatelor elaborate sub egida Academiei Române ca fiind materialul teoretic și practic pe care îl vor avea în vedere autorii programelor școlare, ai manualelor, precum și metodiștii. Realitatea existentă ne îndreptățește să afirmăm că, pentru unitate și coerență, avem nevoie de a se stabili, în mod oficial, care este *gramatica limbii române*, deoarece, în ciuda faptului că autorii noilor lucrări academice declară că acestea sunt deschise uzului didactic, este evident că, în acest moment, în forma actuală, această afirmație poate rămâne doar la nivel... declarativ.

BIBLIOGRAFIE**Bibliografie de specialitate:**

- *** 1966. *Gramatica limbii române* (GLR), vol. I, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei.
- *** 2005. *Gramatica limbii române* (GALR), *Cuvântul*, vol. I, București, Editura Academiei Române.
- *** 2010. *Gramatica de bază a limbii române* (GBLR), coordonator Gabriela Pană Dindelegan, Academia Română, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan – AL. Rosetti”, București.
- Avram, Mioara, 1986. *Gramatica pentru toți*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- Coteanu, Ion, 1982. *Gramatica de bază a limbii române*, București, Editura Albatros.
- Dimitriu, Corneliu, 1999. *Tratat de gramatică a limbii române. Morfologia*, Iași, Editura Institutul European.
- Iordan, Iorgu, 1956. *Limba română contemporană*, București, Editura Ministerului Învățământului.
- Irimia, Dumitru, 2008. *Gramatica limbii române*, Ediția a III-a revăzută, Iași, Editura Polirom.

Manuale și programe școlare consultate:

- *** 2009. *Curriculum național. Programa școlară, Aria curriculară Limbă și comunicare, Limba și literatura română, clasa a V-a, ciclul gimnazial*, Aprobata prin ordin al ministrului, București.
- *** 2009. *Curriculum național. Programa școlară, Aria curriculară Limbă și comunicare, Limba și literatura română, clasa a VI-a, ciclul gimnazial*, Aprobata prin ordin al ministrului, București.
- *** 2004. *Curriculum național. Programa școlară, Aria curriculară Limbă și comunicare, Limba și literatura română, clasa a VII-a, ciclul gimnazial*, Aprobata prin ordin al ministrului, nr. 3552/08.04.2004, București.
- *** 2006. *Curriculum național. Programa școlară, Aria curriculară Limbă și comunicare, Limba și literatura română, clasa a VIII-a, ciclul gimnazial*, Aprobata prin ordinul ministrului, Nr. 3252/13.02.2006, București.
- Crișan, Alexandru, Dobra, Sofia, Sâmișăian, Florentina, 2011. *Limba română. Manual pentru clasa a V-a*, București, Editura Humanitas Educațional.
- Crișan, Alexandru, Dobra, Sofia, Sâmișăian, Florentina, 2011. *Limba română. Manual pentru clasa a VI-a*, București, Editura Humanitas Educațional.
- Crișan, Alexandru, Dobra, Sofia, Sâmișăian, Florentina, 2011. *Limba română. Manual pentru clasa a VII-a*, București, Editura Humanitas Educațional.
- Crișan, Alexandru, Dobra, Sofia, Sâmișăian, Florentina, 2011. *Limba română. Manual pentru clasa a VIII-a*, București, Editura Humanitas Educațional.